

№ 33 (434)
Верасень 2012 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

☞ **Сустрэчы: «Краязнаўчая» едзе ў Турэц-Баяры –** *стар. 2*

☞ **Пераемнікі: «сучасны рыцар мусіць ведаць, хто такія мярзотнікі» –** *стар. 3*

☞ **Кнігапіс: перавыданне віленскага «Буквара» 1767 г. –** *стар. 5*

На тым тыдні...

✓ **25 жніўня** ў Беларускам дзяржаўным музеі народнай архітэктуры і побыту Успенскі пост адзначылі мерапрыемствам «Спасаўка-ласаўка». Успенскі пост цягнецца да 29 жніўня і аб'ядноўвае тры святы: «мядовы», «яблычны» і «арэхаваы» Спасы. Падрабязней пра святы ў музеі чытайце на 7 стар.

✓ **30 жніўня** ў Нясвіжскім гісторыка-краязнаўчым музеі адкрылі выстаўку, Заслужанага дзеяча культуры Беларусі, лаўрэата прэміі Беларусі «За духоўнае адраджэнне» мастака Яўгена Ждана «**Яўген Ждан – нясвіжанам**».

✓ **30 жніўня** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбылася прэзентацыя **факсімільнага выдання Віленскага «Буквара» 1767 г.** Падрабязней пра мерапрыемства чытайце на старонцы 5.

✓ **31 жніўня** ў ДOME-музеі I з'езда РСДРП пачала працаваць выстаўка піктарыяльнай (ад англ. слова picture – карціна) фатаграфіі Марыі Банэ «**Дом**». Выстаўка працуе штодня акрамя панядзелка. Наведаць яе можна да 30 верасня.

✓ **1 верасня** Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа зладзіў традыцыйнае свята для вучнёўскай моладзі Мінска «**Песняй вітаю я вас!**», прымеркаванае да Дня ведаў. Яго мэты – ушанаванне творчасці народнага паэта Беларусі Якуба Коласа, знаёмства моладзі з сынам песняра, вядомымі паэтамі, празаікамі, лепшымі ўзорамі сучаснай беларускай паэзіі. Свята адбылося ў Цэнтральным дзіцячым парку імя Максіма Горкага. Да ўдзелу былі запрошаныя галоўны рэдактар выдавецтва «Мастацкая літаратура» паэт Віктар Шніп, рэдактар аддзела паэзіі часопіса «Малодосць» паэтка Віка Трэнас, пісьменнік і бард Юрась Нераток. З пачаткам новага навучальнага года школьнікаў павіншаваў сын Якуба Коласа доктар тэхнічных навук Міхась Канстанцінавіч Міцкевіч.

А ў музеі песняра пачала працаваць выстаўка «**Пачэсны шлях настаўніка**», прымеркаваная да 110-годдзя пачатку педагогічнай дзейнасці Якуба Коласа.

Сябры! Падпісацца можна з любога месяца

На сцэне – «Дрыгавічы»

Фальклорныя падворкі палешукоў

На беразе маляўнічай Прыпяці ў Нацыянальным парку «Прыпяцкі» напрыканцы лета прайшоў ужо другі фестываль этнакультурных традыцый «Кліч Палесся». На яго сабраліся не толькі самадзейныя і прафесійныя калектывы, што граюць народную музыку, але і майстры – кавалі, бандары, вышывальшчыцы, разбярны ды іншыя адмыслоўцы. Была таксама магчымасць пабываць на з густам аздобленых падворках, дзе кожны гаспадар паказваў свае ўмельствы. Народныя песні і танцы, беларускія традыцыі захапілі не толькі палешукоў, але і гасцей з усёй Беларусі і замежжя.

Цудоўны настрой стваралі фальклорныя ансамблі з Пятрыкаўскага, Жыткавіцкага, Столінскага, Лельчыцкага, Мазырскага ды іншых паўднёвых раёнаў краіны. Яны выступалі поруч з такімі прафесійнымі калектывамі, як Дзяржаўны акадэмічны хор імя Г. Цітовіча, «Песняры», «Свята». Выбудаваць праграму, каб усім знайшлося сваё адметнае месца – то заслуга галоўнага рэжысёра свята. Тут гэтую ролю выканаў Пятро Свардлоў, якому пры падрыхтоўцы дапамагалі супрацоўнікі ўпраўлення культуры Гомельскага аблвыканкама і

абласнога цэнтра народнай творчасці. І рэжысёру ўдалося раскрыць у сцэнічных дзеях душу і талент працавітых і таленавітых жыхароў палескага краю.

Выступіў на свяце і ансамбль парку «Прыпяцкі», які мае назву «Дрыгавічы» (кіраўнік – Сяргей Страх). Варта адзначыць, што рэжысёрам-пастаноўшчыкам і танцамайстрамі выступлення быў вядомы фаль-

кларыст Мікола Котаў, пазаштатны карэспандэнт «Краязнаўчай газеты». Праграма, у якой былі задзейнічаныя таксама навучэнцы Ляскавіцкай СШ Жыткавіцкага раёна, дзеці супрацоўнікаў парка, мела назву «Багацей! Квітней! Беларусь!». Цэлы дзень яны неслі радасць глядачам. Былі тут і бычок-вяселун, і танцор егер-коннік, і мядзведзь-дрыгайла. На сцэнічнай пляцоўцы самадзейныя артысты выканалі песні «Прывітальная» (словы і музыку якой напісаў С. Страх), «Марыся», «Колькі ў небе зор», «Тэкля», паказалі вясёлую ляскавіцкую польку «Балаганчык». А потым было выступленне на падворку Нацыянальнага парка «Прыпяцкі». Хоцацца падзякаваць усім маладым і дарослым артыстам – гэта Аляксандр Абібак, Максім Туравец, Юрый Бамбіза, Аляксандр Загорскі, Вольга і Насця Ганчары, Вікторыя Галонская, Людміла Кароль, Андрэй Лапіч, Сяргей Савошка, Антон Туравец ды іншыя.

Сёлета фестываль «Покліч Палесся», лічымы, удаўся. Свята скончылася прыгожым феерверкам. І застаецца чакаць працягу.

Ірына і Яўген
БРУНДУКОВЫ,
тэкст і фотаздымкі

Егер быў на кані

Рэха публікацыі

Чаму радуемся?

Мы, нібыта ненавучаныя жыццёвым вопытам, зусім найўнязвешы, радуемся з'яўленню на літаратурнай ніве Беларусі любога чарговага рускамоўнага аўтара, забываючы, што рускага ў нашай культуры – хоць адбаўляй. Апошняя з ласкі дзяржавы пры вялікім старанні шматлікага корпуса творчай інтэлігенцыі проста на задворкі выпхнула са сваёй роднай гістарычнай зямелькі беларускую культуру. Дык жа ці можна радавацца, калі ў такіх неспрыяльных для беларускай культуры ўвогуле і беларускай літаратуры ў прыватнасці варунках з'явіўся яшчэ адзін рускамоўны пісак? Беларусі зусім не патрэбна, каб на яе зямлі нараджаліся пушкіны, тургеневы, чэхава, затое ёй бясконца пажаданыя купалы, коласы, багдановічы, брылі, бы-

кавы... Таму мяне ніколі не радуе, а, наадварот, моцна засмучае, што на маёй дарагой, так багатай таленавітымі беларускамоўнымі прызямі, паэтамі Уздзеншчыне апошнім часам з'яўляецца ўсё больш і больш майстроў мастацкага слова, якія сваімі літаратурнымі творами толькі спрыяюць разбурэнню нацыянальнага патэнцыялу самабытнага культурнага жыцця гэтага непаўторнага куточка Бацькаўшчыны. Дзіву даюся, як ім не сорамна за сваю літаратурную дзейнасць перад памяццю славянскіх пісьменнікаў-землякоў: Паўлюка Труса, Кандрата Крапівы, Пятра Глебкі, Алеся Махначы...

Паразважаць пра ўсё гэта ў такім мінорным тоне падштурхнула мяне змешчаная ў «Краязнаўчай газеце» (№ 32 ад 2012 г.) нататка «Новы талент Уздзеншчыны», аўтарка якога

Тамара Каляда вельмі ўжо ўзрадаваная выхадам у свет першага рамана уздзенскай пісьменніцы Валянціны Шытыкі (у мінулым настаўніцы) «Мужчыны в ёе жыцці». Не, не ў такой навізнавай звонку мове нам сёння патрэбная мастацкая літаратура. Ёю дазвання забітыя ўсе паліцы нашых бібліятэк, кнігарняў. Толькі наша рускамоўная сістэма адукацыі можа параўнацца з рускамоўнай мастацкай літаратурай па магутнасці негатыўнага ўздзеяння на этнакультурную самабытнасць тытульнай нацыі суверэннай Рэспублікі Беларусь. І да якой гэта пары нашыя палітыкі, творчая інтэлігенцыя не будзе разумець (а мо яны наўмысна не разумеюць!), якія беларусам патрэбныя духоўныя каштоўнасці дзеля сапраўднага культурнага росквіту, дзеля захавання сябе ў якасці самадастатковай, адрознай ад іншых нацыяў?!

Леанід ЛЫЧ

«КГ» ў Турцы

ГА «Беларускі фонд культуры», «Краязнаўчая газета» сумесна з супрацоўнікамі Маладзечанскай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы правядуць дзень кнігі 11 верасня ў Турэц-Баярскай сельскай бібліятэцы Маладзечанскага раёна.

У гэты дзень адбудзецца прэзентацыя кніг, выдадзеных Беларускім фондам культуры і прысвечаных 80-годдзю У. Караткевіча («Дзікае паляванне караля Стаха» на 4-х мовах) і 120-годдзю М. Багдановіча («Раманс», «Пагоня», «Слуцкія ткачыкі» на 10-ці мовах). Пройдзе таксама сустрэча з кандыдатам на атрыманне Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь у галіне літаратуры і мастацтва, аўтарам уступных артыкулаў да адзначаных выданняў пісьменнікам Анатолям Бутэвічам, перадача бібліятэцы кніг з аўтографамі аўтараў, сабраных ГА «Беларускі фонд культуры» для папаўнення кніжнага фонду бібліятэкі.

Плануецца сустрэча чытачоў з калектывам адзінага краязнаўчага выдання Беларусі – «Краязнаўчай газеты», абмеркаванне праблемаў краязнаўства, яго месца ў жыцці сучаснага грамадства і патрыятычнымых выхаванні моладзі.

Уладзімір ГІЛЕП

Царква Св. Аляксандра Неўскага ў в. Турэц-Баяры

Мы шукаем мецэнатаў!

Алесь Фаміч Зайка нарадзіўся ў 1948 годзе ў вёсцы Заполле Івацэвіцкага раёна. У 1966 годзе скончыў Косаўскую сярэднюю школу, у 1971-м – філагічны факультэт Брэсцкага педагагічнага інстытута. Пасля службы ў Савецкай Арміі вярнуўся ў родную вёску, працаваў настаўнікам беларускай мовы і літаратуры. Цяпер загадвае школьным этнаграфічным музеем.

Так складалася спрадвеку, што сучасны Івацэвіцкі раён умоўна дзеліцца на тры рэгіёны: Быценшчыну, Косаўшчыну ды Целяханшчыну. І кожны куточак адметны, своеасаблівы, непаўторны, варты пільнага вока і гісторыка, і этнографа, і мовазнаўцы. З году ў год выпраўляецца Алесь Зайка ў вандроўку па дарагіх яму мясцінах шукаць самабытныя яркія словы, народныя песні, прыказкі, прымаўкі.

У 1999 годзе ён моцна захварэў. Прышло адчуванне хуткаплыннасці чалавечага жыцця: узяўся за працоўку, сістэматызацыю багатага архіву. Апошнім часам часта выступае на міжнародных і рэспубліканскіх канферэнцыях, прысвечаных духоўнай спадчыне беларусаў. Яго праца найперш краязнаўчая, яна шматкроць адзначаная граматамі аддзела адукацыі райвыканкама, Падзячным лістом раённага выканаўчага камітэта. Ён лаўрэат прэміі імя Тадэвуша Касцюшкі. Артыкулы пра яго змяшчалі «Краязнаўчая газета», «Звязда», «СБ».

Ніжэй падаем спіс выдадзеных і падрыхтаваных да выдання кніг А. Зайкі.

Сябры суполкі ТБМ г. Івацэвічы

2011

1. «Дым з коміна». Кніга – своеасаблівы працяг краязнаўчага росшуку, увасобленага аўтарам у літаратурныя формы (лірычныя запісы, мініяцюры, апавяданні). Пісьменнік адкрывае чытачам адметнасці менталітэту беларускага народа, яго архетыпы. Пра гэтую і наступную кнігі раней

рэгіёну не толькі ў сучасным іх бытаванні. У кнізе прасочваецца іх захаванасць ад XVI ст. Мікратапонымы – важная крыніца вывучэння гісторыі, геаграфіі, этнаграфіі, мовы, археалогіі краю.

4. «Паселішчы Івацэвіччыны». У кнізе на падставе архіўных крыніцаў адлюстраваныя гісторыя і сучас-

Найвялікшае багацце народа – яго мова. Тысячагоддзямі назіпазваюцца і жывуць у слове скарбы чалавечай думкі, народнага досведу. Прыказкі і прымаўкі, выслоўі яскрава сведчаць пра гэта.

7. «Фразеалагічны слоўнік Косаўшчыны». Багацце і непаўторнасць кожнае мовы шмат у чым вызначаюцца фразеалагізмамі. Іх яшчэ называюць «устойлівымі словазлучэннямі». Гэта першы ў краіне рэгіянальны зборнік фразеалагізмаў.

2014

8. «Народныя песні Косаўшчыны». «Песня – душа народа». Гэтыя словы належаць вялікаму знаўцу народнай песеннай творчасці Рыгору Шырму. Песенны зборнік Косаўшчыны – доказ невычарпальнасці скарбаў народнай песні.

9. «Прысутнасць». У кнізе будуць змешчаныя краязнаўчыя артыкулы Алеся Зайкі, якія друкаваліся на старонках «Івацэвіцкага весніка». На думку аўтара, у продкаў трэба вучыцца, каб пазбегнуць памылак. Мы заўсёды адчуваем іх прысутнасць у сённяшнім жыцці.

2015

10. «Загадкі, прыпеўкі, дзіцячы фальклор Косаўшчыны». Так званыя малыя

фальклорныя жанры і дагэтуль шырока распаўсюджаныя ў народзе. Матэрыялы сабраныя ў адным рэгіёне – ваколцах Косава.

11. «Антрапанімія Івацэвіччыны». Змест кнігі склалі імёны і прозвішчы насельнікаў Івацэвіччыны, а таксама няўласныя найменні – мянушкі.

2016

12. «Жывыя галасы». На старонках кнігі – успаміны жыхароў Івацэвіцкага раёна пра менш і больш значныя падзеі XX ст.

13. «Свае людзі». Кніга – працяг тэмаў, пачатых у зборніку абразкоў «Дым з коміна».

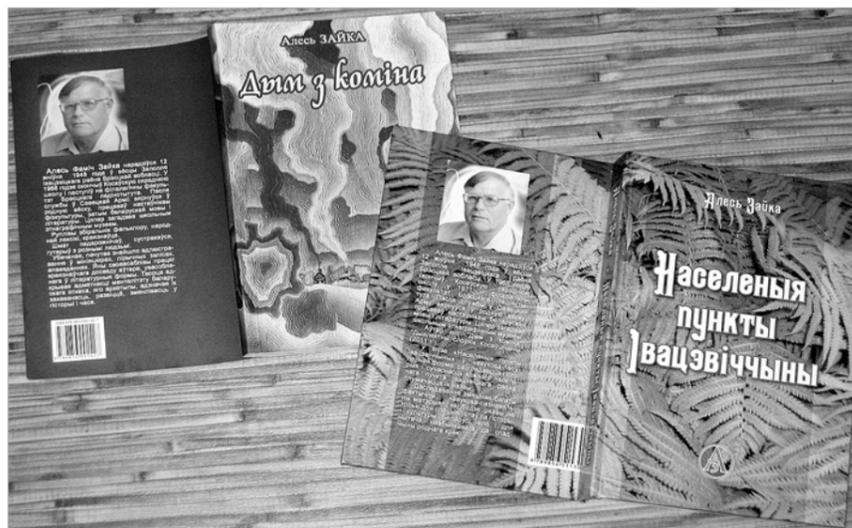
2017

14. «Ядрань». У кнігу ўвойдуць прыкметы і павер'і, звязаныя з адвечным жыццёвым колам – ад нараджэння чалавека да скону, а таксама сны. Абсяг запісаў – Івацэвіччына.

Для ўсіх тых, хто захава дапамагчы Алесю Зайку ў выданні кніг, просім дасылаць грашовыя ахвяраванні на рахунак

3013113150016 у ЦБУ №111 філіяла №802 ААТ «ААБ «Беларусбанк», код 245, УНП 291085776. Нумар тэлефона Алеся Зайкі +375299382146

Кожны ўдзельнік гэтай акцыі робіць вялікую справу для сваіх нашчадкаў. Дапамажыце захаваць гісторыю на паперы!

распавядала «Краязнаўчая газета».

2. «Дыялектны слоўнік Косаўшчыны». Даследаванне месціць лексіку насельнікаў паўночнай часткі Івацэвіцкага раёна. У слоўніку падаецца каля 4000 слоў, запісаных аўтарам за апошнія 35 гадоў.

2012

3. «Мікратапанімія Івацэвіччыны». Гэта ці не першая спроба зафіксаваць мікратапанімію асобнага

насць кожнага населенага пункта Івацэвіцкага раёна, тлумачацца іх назвы.

5. «Як адзін дзень...». Кніга-летапіс. Пра сябе, пра людзей, пра падзеі і факты, аб пражытым і перажытым на працягу амаль усяго XX ст. апавядае жыхар вёскі Заполле патомны земляроб Фама Якаўлевіч Зайка (1907–1991).

2013

6. «Прыказкі і прымаўкі, выслоўі Косаўшчыны».

Рыцар нічога не можа рабіць цішжом

Напрыканцы лета больш за тысячу чалавек зноў падаравалі сабе Сярэднявечча – рамантычнае, мужнае, таямнічае, задзірыстае. Непадалёк Мінска прайшоў традыцыйны, ужо чатырнаццаты, міжнародны фестываль сярэднявечнай культуры «Белы замак», які ладзіцца з 1998 году.

Гэтым разам гісторыка-культурны цэнтр «Рыцарскі замак» прымаў блізу паўтысячы сяброў клубу, што займаюцца рэканструкцыяй даўно мінулых эпохаў – рыцараў і дамаў іх сэрцаў. На адносна невялікай тэрыторыі па-сяброўску сабраліся тэўтонцы і славянскія воі, сарацыны і тампліеры, прадстаўнікі арабскага свету і брытанскіх астравоў... Як зазначае дырэктар цэнтру Дзмітрый Нясюк (ён жа – ініцыятар і арганізатар фесту, ён жа – магістр Ордэна Паўночнага Храму, які амаль дваццаць гадоў якраз і збірае сучасных рыцараў), цягам дзесяцігоддзяў застаецца нязменна канцэпцыя імпрэзы – гэта найперш месца сустрэчы даўніх сяброў, месца знаёмстваў для рэканструктараў з розных гарадоў і краінаў Еўропы і Азіі. На фестывалі спаборнічаюць лучнікі, праходзяць двубой мечнікаў, свой спрыт паказваюць вершнікі, а з нядаўняга часу – і алебардысты. Дамо слова магістру Гадфруа дэ Манмірайлю:

– На турнірах у нас толькі першае месца, толькі адзін пераможца, як тое было прынята і ў часы сярэднявечча, як ёсць у нашым ордэне. І атрымлівае ён каштоўны падарунак, што спатрэбіцца пасля фестывалю – меч, алебарду, іншыя вырабы, яны могуць быць з сімваліка фестывалю або «Рыцарскага замка».

Самыя працяглыя заўсёды спаборніцтвы лучнікаў. Цягам некалькіх гадынаў нашчадкі Робін Гуда выконваюць самыя розныя заданні арганізатараў турніра (гэтым разам рэй вёў кіраўнік Мінскай гільдыі лучнікаў Любарт). Был на стрэльбішчы і звычайныя саламяныя мішэні, стралялі стоячы, на хуткасць, сядзячы на драўляным кані, якога крыцілі, цалялі стрэламі і па вялікім маятніку, і па аб'ёмных мішэнях у выглядзе дзічыны... Гледачы падбэдзёрвалі, падтрымлівалі ўсіх, перажывалі няўдачы кожнага. Зрэшты, і самі лучнікі, якія першымі стралялі ў незвычайную мішэнь або з нязвычайнай пазіцыі, потым дзяліліся досведам, раілі, як і куды лепей цаляць, каб атрымаць найлепшы вынік. Цікава, што сярод новых лучнікаў быў Pit Elf з Ордэна Паўночнага Храму, якога гледачы хаця і пазнавалі, але не даілі размовамі ды просьбамі аўтографу. Тое было да месца пазней, увечары, калі Піт Эльф з'явіўся на сцэне са сваім гуртом. Зрэшты, аб тым пазней.

На пешым турніры ў двубоях сышліся некалькі дзясяткаў мечнікаў, але ў фінальных бойках удзельнічалі рыцары-завадатары, якія першыя выйшлі на рысталішча, кінулі выклік кожнаму з прысутных падрыхтаванаму байцу. Хаця з невялікаю перавагаю ў баях перамагаў баярын Ціхамір (чытачы газеты ведаюць, што ён не раз выходзіў пераможцам на папярэдніх турнірах), ды апошні двубой паказаў, што гэтым разам перамога іншы. Атрымаў меч месір Франсуа, рыцар Гроба

«Віват, месір Франсуа!»

Гасподняга. Пасля спаборніцтваў ваш карэспандэнт пагутарыў з пераможцам. І адразу ж чакала прыемная неспадзяванка. «Вы з «Краязнаўчай газеты»? Ведаю такую.» – «Адкуль?» – «У мяне жонка настаўніца, то перыядычна прыносіць яе дадому, я чытаў яе». Мікалай Есіпенка працуе наладчыкам на трактарным заводзе, хутка будзе дзесяць гадоў, як займаецца гістарычнай рэканструкцыяй. Кажы, што спачатку хацеў займацца спортам, але па стане здароўя не атрымалася... Бадзяцца па пад'ездах не захацелася, вась і прыйшоў у клуб. Вядома, было неразумна з боку аднагодкаў: «Казалі, маўляў, б'ем жалязцамі па вёдрах. Але з часам прайшло тое».

– А што трэба рабіць, каб зацікавіць падлеткаў, моладзь – каб тыя не сноўдаліся на завуголлі, не парушалі парадак? Заняткаў жа можна знайсці не толькі ў рыцарскім клубе.

– Я ўсё ж буду казаць з пункту гледжання ўдзельніка клубу рэканструктараў. Папершае, бракуе інфармацыі, рэкламы. Хаця з кожным фестывалем прыязджае ўсё больш людзей, але адчуваецца, што

ведае пра такое мерапрыемства, пра рух невялікага колькасць людзей. Знойдуцца два-тры чалавекі, якія хацелі займацца рэканструкцыяй, але яны баяцца, што іх... загнабляць знаёмыя, сябры. Мне ж пашанцавала, што з майго класа ў клуб пайшлі адразу шэсць чалавек. А яшчэ, лічу, выхоўваць павінны бацькі, яны мусяць да нечага весці сваіх дзяцей. Я ад жонкі ведаю, што многія бацькі лічаць: аддам дзіця ў садок, у школу – там няхай яго і выхоўваюць. Але ж гэта няправільна. Трэба дапамагчы ў пошуку захаплення, падтрымаць сына ці дачку.

І яшчэ аднаго суразмоўцу хачу прапанаваць чытачам. Месір Конар (вядомы таксама як бард Крыс, а ў паўсядзённым жыцці – Алякс

На турніры лучнікаў (другі справа Pit Elf)

Яшчэ ад месіра Конара пачуў і такую сентэнцыю: «Ордэн Паўночнага Храму – гэта культура арыстакратыі. Алебарда застаецца зброяй людзей невысакародных. Таму не толькі з-за бяспекі, але зыходзячы з меркаванняў ідэалагічных яе часам прыбіраюць з турніраў».

– А сябе Вы ў такім выпадку адносіце да высакародных?

– Так, хацелася б. Але рыцар, і сучасны ў тым ліку, мусяць быць здольным даць адпор любой мярзоце, што сустракаецца. Павінен ведаць, якімі прыёмамі дзейнічаць супраць пўнага мярзотніка. А супраць высакароднага праціўніка такія прыёмы, натуральна, скарыстоўваць не буду. Я праваслаўны ўцаркоўлены хрысціянін – нельга ні ў якім выпадку прайсці міма нейкіх агідных учынкаў. Я часцяком цяпеў ад гэтага... Але і перамагаў – часта!

Бадай, кульмінацыя любога «Белага замка» – бугурт, а яшчэ адно відовішча, якое варта пабачыць – конны турнір. На чатырнаццатым фестывалі арганізатары прапанавалі рыцарам не проста баі «сценка на сценку», а пэўныя заданні. Атрад у акружэнні – адной партыі трэба было вытрымаць націск ворагаў, што заспелі іх на полі бою ды ўзялі ў кола. Некалькі разоў мяняліся ролямі абодва бакі. Хто даўжэй вытрымае

паваць супольна». Эфектным быў апошні бугурт другога дня фестывалю. Пасля каманды «Бой!» дзве «варожыя» партыі не проста пайшлі адна на адну – яны кінуліся падбегам. Здавалася, будзе фінальная жорсткая бітва. Рыцары ж на сярэдзіне рысталішча сустрэліся – і пачалося братанне. Можна, некага і расчараваў фінал, але большасці такое падалося сімвалічным. Сучасныя сябры клубу гістарычнай рэканструкцыі – аднадумцы, сябры. Для якіх важныя абмен досведам, магчымаць сустрэцца, пагутарыць, падзяліцца на працоўкамі. Разам пасля баёў «успомніць былыя змаганні», закаціць бяседу, гуртам падпяваць таму ці іншаму спеваку.

З сёлетніх выканаўцаў «Белага замка» варта асобна адзначыць некалькіх. Спяваў свае сярэднявечныя балады, замяшаны на алюзіях і асацыяцыях з днём сённяшнім, згаданы раней Крыс. Сваю новую праграму прадставіў гурт «Irdorath». У іх якраз выйшаў першы альбом «Ad Astra», які нараджаўся і запісваўся ў сценах гісторыка-культурнага цэнтру. Удзельнікі і госці фестывалю пачулі не толькі ранейшыя песні ды мелодыі гурта, але і некалькі твораў з новай кружалкі. Сярэднявечныя мелодыі ў цяжкай рокавай стылістыцы з дуою прыйшліся даспадобы. Свае рокавыя балады паказаў гурт «Allion»,

саліст якога – рыцар Ордэна Паўночнага Храму, майстар даспехаў і скульптар. Выйшаў на сцэну, праўда, без лука, не ў сярэднявечным убранні («Так мне было б не зручна, – патлумачыў ён карэспандэнту «КГ», – у мяне гітара, я на сцэне іншы») і Pit Elf – спявак Пётр Ялфімаў. Ён таксама прадставіў новую праграму «Книга откровений». Рокавыя інтанацыі, філасофскі погляд на жыццё, апяванне каханя і жанчыны – новы альбом сучасным рыцарам, паннам і дамам, усім гледачам быў даспадобы.

Такія яны, сучасныя рыцары, якія нават свае сяброўскія сустрэчы, свае двубой, свае захапленні не могуць не рабіць гучна, шырока.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ, фота айтар

Крыс: «І – перамагаў!»

напор, той і пераможца. Трымаць строй – ідучы ў атаку ці стрымліваючы непрыяцеля важна было не толькі гераічна біцца, але і захоўваць строй («А то ж прызвычаіўся кожны рыцар біцца сам па сабе, – значыў вядучы, месір Гадфруа, – паспрабуйце цяпер пра-

130 гадоў

Якуб Колас
Янка Купала

Тыліна аб песні.
Завівае паветры лона,
Фізічнае адрама, сямейна,
Сягоння ўсё пераі.
Бо ні зьяў ішоў тыму
І сьвету і сьвету зьяў,
Дык тапі, зьяў!
Яго тым на розьнічым
Завівае, зьяў ішоў тыму.
Сьвет сьвету сьвету.
Трымае тыму сьвету.
Яго прасьвету тыму сьвету.
Яго прасьвету тыму сьвету.
Яго прасьвету тыму сьвету.
Яго прасьвету тыму сьвету.

Віктарына

Песнярам роднага слова прысьвячаецца

Зместу аднаго з паэтычных зборнікаў Янкі Купалы папярэднічае анатацыя: «Творы ў гэтым зборніку, датаваныя 1918-м годам, напісаныя ў часе нямецкай акупацыі; 1919, 1920-м – у часе польскай акупацыі; датаваныя пазнейшымі гадамі – пры савецкай уладзе на Беларусі». Як называецца зборнік?

Чакаем вашыя адказы да 11 верасня ўключна.

Да ведама чытачоў: у віктарыну можна ўключыцца з адказу на любое пытанне, бо ўвага будзе звяртацца на дакладнасць адказу і, па магчымасці, яго разгорнутасць.

Святло Купалы

Роздум над старонкамі кнігі «Янкаў вянок» Уладзіміра Ліпскага

(Заканчэнне. Пачатак у № 32)

У паэме «Яна і я» Купала апісвае сялянскую працу, побыт, сяўбу, цвіценне яблыняў.

Аўтар «Янкавага вянка» паездзіў па купалаўскіх мясцінах. Вось вытрымка з кнігі: «Хаджу па лясной паляне, па ўзлеску, па лесе, дзе праляглі Купалавы сцежкі. Сэрца замірае, баюся наступіць на кветкі, якія жывуць тут, на Купалавых слядах, і якія ўжо занесеныя ў Чырвоную кнігу Беларусі...»

Іду па бураломным лесе і хочацца ўбачыць, пачуць дзята зялёнага, пустальгу звычайную, птушку з сямейства сакаліных. Яны таксама занесеныя ў Чырвоную кнігу. Жывуць жа тут недзе, але хваюцца, баяцца чалавека.

Звонкая цішыня цісне на вушы. Вочы лашчыць казаннае хараставо. Вакол ніводнай жывой душы. Таму думаецца аб адным: сюды трэба прыязджаць часта. Тут павінен пабываць кожны беларус...

Я, здаецца, чую той залівісты спеў прыроднага песняра. Мне прыемна і радасна, што Янка Купала «заспяваў» для дзетак, напісаў творы для сямейных заняткаў...», – радуецца пісьменнік.

«У вершы «Буралом», – зазначае аўтар, – Купала надае ўвагу наступствам стыхіі... Бура імперыялістычнай вайны паламала жыццё мільёнам, уварвалася і ў лёс Купалы, апрагнула ў форму вайскоўца. Прыдушыла цяжарам салдатчыны яго музу. Са студзеня 1916-га маўчаў ён па лістапад 1918-га. Тым больш, на гэты час прыйшліся шквалы дзвюх рэвалюцый. Можна сабе зразу мець «салаўя» ў віхурах тых бураў. Служыў у атрадзе шляхоў зносінаў. «Ні прасвету, ні надзеі», – як пісаў сам Купала».

Пішучы пра Купалу, У. Ліпскі палічыў, што апавед будзе няпоўным, калі не скажаць пра жонку вялікага песняра – пра папличніцу, вядомага педагога Уладзіслава Францаўну Луцэвіч. Яна аўтар кнігі для дзяцей «Як жабы бараніліся ад

бусла», «Пых», «Як пеўнік казу прагнаў». Падрыхтавала да друку зборнік вершаў «Для маленькіх» і іншае. Але чамусьці нідзе з яе кнігі нічога ў кнігарнях не бачна.

Яшчэ ў 1914 годзе Янка Купала рупіўся аб беларускай граматыцы. У сучаснай Беларусі свет убачылі 6 тамоў унікальнага «Слоўніка мовы Янкі Купалы».

У 1921 годзе паэт напісаў верш «Вай», які і сёння выклікае цікавасць малечы. Купала верыў у дзяцей, «што яны ў будучыні не дадуць у крыўду Беларусь, не здрадзяць ёй».

У вершы «Сын і маці» маці тлумачыць хлапчуку, хто такія беларусы: «*Беларусы беларускай // Гутаркай гамонаць*».

З часам беларускі ўрад узнагародзіў Песняра Беларусі персанальнай машынай, а ў Ляўках, непадалёк Оршы, на Дняпры яму пабудаваў дачу.

Я не розга і не пуга,
Не бізун, хоць не дайгаю,
А такі ўсё ж паганяю,
Ну, згадай, хто я такая?

На думку У. Ліпскага, загадка пра нагайку нарадзілася, калі пачаліся пошукі ўнутраных ворагаў пры савецкай уладзе, у якую напачатку паверыў Вялікі Песняр. Гэта бачна па яго вершах новага часу.

Розныя крытыкі і крытыканы ад верасня 1922 года ўзварушыліся супраць Купалы. Балюча перажываў ён і за п'есу «Тутэйшыя», у якой трагічна-смяшлівай Мікіта ў грамадзянскую вайну кідаецца то да немцаў, то да бальшавікоў, то да палякаў, то зноў да бальшавікоў. Пачытайце, як маці яго, як і любая іншая маці, засцерагае і шкадуе сына.

Памятаю, у нас на Шклоўшчыне распавядалі, як жанчынка адна са Старога Шклова, якая мела нармальнага дарослага сына, у грамадзянскую вайну ад ваенных уладаў абараняла (то нямецкіх, то чырвоных, то белых, то зноў чырвоных), казала: «Не чапайце яго, ён у мяне малы і дурны».

А куды ж «тутэйшым» усёй Беларусі падзеца? Ліпскі зазначае, што з п'есы «мы і цяпер вучымся, як трэба і як не трэба паводзіць сябе ў часы нягод».

Біла нагайка Купалу і ў час разбуральнай калектывізацыі. Крыўдна было за ўладу, незразумела, як гэта – сама аддала зямлю, а потым забрала.

Яшчэ згадка з Старога Шклова, калі дзялілі зямлю: мужык адзін, яго «венгалістам» усе звалі, на 10 сваіх дзяцей-едакоў зямлю атрымаў. Прасіў яшчэ на адну душу, кажучы: «Заўтра душа будзе». І сапраўды, назаўтра душа нарадзілася.

Працаваў ён больш за каня на ўласнай зямлі, не распранаўся і спаў на падлозе з шапкай пад галавой перад парогам, бо на некалькі гадзінак распранацца не было сэнсу. Ледзь неба шарэла ўранні – у поле сваё кіраваўся. І яго разам з іншымі расулачылі з усёй сям'ёй, на поўначы ўсе згінулі. Людзі казалі са шкадабаю: «Не, не кулак ён быў – а дурак». Дурняў любіла ўлада і такімі імкнулася зрабіць людзей.

Уладзіслава Луцэвіч з дзецьмі

На сустрэчы ў Горы-Горках са школьнікамі і настаўнікамі Купала паднеслі лугавыя кветкі-румянкі і патлумачылі, што гэта і ёсць эмблема паэта. Вельмі задаволены застаўся Купала.

«Але чаму ён рабіўся ўсё змрачнейшым, чаму падоўга маўчаў і пра нешта глыбока думаў?» – разважае аўтар кнігі аб творчасці і жыцці Купалы. Аднаважны раздзел пачынаецца з загадкі самога Купалы:

Нездарма, што «Раскіданае гняздо» 1913 года ўладзе не спадабалася. У драме паніч сагнаў сям'ю Зяблікаў са свайго поля. Твор гэты кампраментаваў дзеянні савецкай ўлады. Ды і пісьменніцкі талент вялікі іх наспярожаваў. На допыт Купалу пазвалі... Верш «Паўстань» 1919 года выставілі як «контррэвалюцыйны. Звінавацілі ў «нацдэмаўшчыне». А ён нават «Інтэрнацыянал» Эжэна Паць пераклаў.

Новыя вершы Купалы «маюць адрасныя прысвячэнні: малым паэтам, Вялікаму Кастрычніку, тапельцу ў Вісле, ударніку, Арміі Чырвонай, акадэміку, аўтару першай «Беларускай граматыкі для школ» Браніслава Тарашкевічу».

Працягваецца новы, савецкі, перыяд у творчасці Купалы. У. Ліпскі адзначае: «Янка Купала разумеў, што напісанае ім абавязкова застаецца і ў яго творчай спадчыне, і ў духоўнай памяці нашчадкаў. А яны ўжо самі разбіраюцца ў шчырасці паэта: дзе ён праўдзіва пісаў, а дзе пісаў так, каб спадабалася савецкай уладзе».

Аб чым у тых часы пісаў Купала? «На нашым полі», напрыклад:

На нашым полі,
Полі калгасным,
Дзянькі праходзяць
Весела, ясна.

Я добра памятаю тагачасную працу людзей – з песнямі працавалі, нярэдка з песнямі вярталіся дадому. Ніхто не абавязваў – самі спявалі. І не таму, што паважалі ўладу і любілі калгасы... Гэтае пытанне, відаць, дачакаецца калі сваіх даследнікаў. Да самага скону калгасаў на дасеўкі і дакопкі людзі збіраліся. Проста ў полі ці ў клубе калгасным. З гарэлкай або з віном. Гулялі за кошт калгаса, гэта значыць – за грошы агульныя. І спявалі, ой як спявалі да раніцы самай.

І без гарэлкі спявалі калгасніцы, седзячы на падводзе або ў прычэпе трактара «Беларусь». Заўсёды дружна мелодыі выводзілі. Што было – тое было, і маці мая, ужо на пенсіі, на працу ў калгас ірвалася: «А як без людзей я? Неяк вочы прастудзіць трэба. Хоць песню спяём».

Не так яе заробкі цікавілі (амаль гадоў трыццаць яны былі ніякімі), цікавіла магчымасць неяк «развясціца», гэта значыць, ад кепскага настрою і дрэнных думак пазбавіцца. Што ні кажы – а ўсё веселей разам.

Купалаўскае «Болей не знаём сох на загонах – трактар нам цягне плугі, бароны» за вялікае шчасце лічылася. Што праўда, то праўда. У вясковым жыцці было так, і нікуды не дзеца ад гэтага. Заўсёды рупліва сеялі, а

часам было, што і кралі зерне калгаснікі, і працавалі нядбайна...

Жывінікі з жыцця даўняга тычацца і верша «Сыны», і шмат яшчэ якіх твораў Купалы. На адным з фотаздымкаў кнігі – калгасніца ўздымае важкі сноп, падымае да неба веліч Купалы. Здымак нагнаў на мяне роздум аб маёй маці-калгасніцы, якая жала сярпом жыта, а я снапы ёй у бабкі зносіў. Спявала песню:

Калі б у мяне кугакала
(дзіця, вядома),
Я б ніколі не плакала,
Люлечку скалыхнула,
Сярэдзінка б адпачнула.

Мусіць, нешта трэба чытаць і паміж радкоў у творах савецкага часу. Не ўсё паэт мог выказаць напрамую. У самы разгар рэпрэсіяў і іранічныя радкі ёсць:

Пячом каравай
З пшанічнага цеста
І спяваем песні
Сталінскага зместу.

У той жа час у паэме «Над ракою Арэсай» Янка Купала паказаў шчаслівае жыццё калгаснікаў на Палессі.

За зямлякоў і Айчыну ў Вялікую Айчынную вайну паэт змагаўся сваёй зброяй – вершам, уздымаў дух людзей, насычаў верай у перамогу. Але, на жаль, 28 чэрвеня 1942 года трагічна загінуў у гасцініцы «Масква», дзе часова жыў... Праз дзень у акупаваным фашыстамі Мінску, на 85-м годзе жыцця, памерла маці паэта... Яе сэрца на адлегласці адчула бяду. І не вытрывала. Іх, маці і сына, па

хавалі ў адзін дзень – 1 ліпеня 1942 года. Толькі паасобку і на вялікай адлегласці.

Штрыхі ж партрэта Янкі Купалы і ягонага характару добра бачныя ў вершах. Імя ягонае жыве ў сённяшняй Беларусі і далёка за межамі дзяржавы.

Калі У. Ліпскі ствараў «Янкаў вянок», не раз падыходзіў, як кажа, да помніка Песняру, што непадалёк Свіслачы, «і як бы спяваўся перад паэтам». Наблізіў наш сучаснік людзей да Купалы. Блізкім, родным для нас зрабіўся, як і бацька яго, як і маці.

Не адразаць іншы чалавек прыходзіць да багатай Купалавай спадчыны. Святло ад Сонца і то да Зямлі восем хвілінаў ідзе. Якім бы Сонца ні было далёкім, а кожнага з нас на Зямлі знаходзіць.

Аляксей БАЛАХАНАЎ,
г. Орша

«У перамогі шмат бацькоў»

Менавіта з такой іранічнай заўвагі пачаў свой выступ дырэктар Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Раман Матульскі пад час прэзентацыі факсімільнага выдання віленскага «Букваря» 1767 г. (Букварь языка славянскога. Вильно, тип. Троицкая, 1767) з перакладам дадаткам да яго.

Мерапрыемства адбылося 30 жніўня ў зале адукацыйных тэхналогій бібліятэкі. Камплект складаецца з дзвюх кніг, што маюць танальна розныя вокладкі, змешчаныя ў невялікую картонную каробку. Томікі цалкам захавалі асаблівасці гістарычнай першакрыніцы: памер, колер паперы, пацёртасці і дыфекты, захаваныя пазнакі; новае выданне мае пазалочаныя зрэзы старонак. Першая кніга — дакладная факсімілья, якая дазваляе ўсім цікаўным уявіць арыгінал «Букваря», па якім навучаліся ў XVIII ст. Другая кніга — гэта гісторыка-культурны нарыс на трох мовах (беларускай, рускай і англійскай), дзе раскрываецца значэнне «Букваря» ў гісторыка-кніжнай культуры Беларусі. Наклад камплекта — 1000 асобнікаў. Варта адзначыць, што ў свеце захаваліся ўсяго два экзemplяры гістарычнага выдання — у Беларусі і Расіі.

Хачу адзначыць не толькі каштоўнасць самога факсімільнага выдання, але і значнасць не менш каштоўных ідэй

і рэалізацыі праекта. Падрыхтоўка «Букваря» ажыццяўлялася некалькі гадоў сумеснымі намаганнямі арганізацыяў, якія ў выніку сталіся партнёрамі не толькі ў рэалізацыі дадзенага праекта. Ёсць планы на іншыя знаававыя ідэі. Гэта — непасрэдна Нацыянальная бібліятэка Беларусі, а таксама выдавецтва «Беларускі Дом друку» (якое і надрукавала выданне), Прадстаўніцтва кампаніі «Хегох» у Рэспубліцы Беларусь, Міністэрства культуры і Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь і інш. Гэтыя ўстановы і арганізацыі ўваходзяць у Апякунскую раду Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

Па чарзе выказаліся ўсе, хто спрычыніўся да падрыхтоўкі і выдання факсімільі. Першымі выказаліся намеснік Міністра культуры Рэспублікі Беларусь Т. Стружэцкі і намеснік Міністра адукацыі В. Будкевіч. Абодва становяцца выказаліся пра зробленую працу і яе пераможны вынік, адзначылі сімвалічнасць прэзентацыі «Букваря» напярэдадні Дня ведаў, падкрэсліўшы, што большасць з выдання экзemplяраў выдання патрапіць у бібліятэкі школаў і ВНУ, а асабліва ўвага будзе надавацца сельскім бібліятэкам.

Пра пэўныя складанасці падрыхтоўкі факсімільі раскажаў акадэмік, сакратар НАН Рэспублікі Беларусі А. Каваленя, які падкрэсліў, што падобная праца мусіць быць моцна падмацаваная навукова. А адным з першых навукоўцаў,

які адгукнуўся на заклік дапамагчы ў працы, быў доктар гістарычных навук Г. Галенчанка (навуковы рэдактар выдання).

Усе выступоўцы адзначалі значнасць букваря як самай галоўнай кнігі ў жыцці кожнага чалавека, як першай крыніцы спасціжэння навуковых ведаў.

Арыгінал кнігі (злева) і факсімілья

З падрабязнасцямі выдання факсімільі і аб партнёрскім супрацоўніцтве распавялі дырэктар Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Р. Матульскі і старшыня прадстаўніцтва кампаніі «Хегох» у нашай краіне А. Швец. Раман Сцяпанавіч прыадкрыў таямніцу Апякунскай рады НББ, куды ўваходзяць прадстаўнікі сферы бізнесу ў нашай краіне і не толькі, і з заўваж-

кай таксама і пераклад тэксту «Букваря» на сучасную мову, каб яго мог прачытаць і зразумець кожны. Але А. Швец пачыра прызнаўся, што хаця выданне выкананае няблага, усё ж у паліграфічным плане мы яшчэ адстаем ад краінаў-суседак. А яму, як кіраўніку кампаніі, што займаецца выпускам паліграфічнай і друкарскай тэхнікі, нельга не даць веры.

Напрыканцы ўдзельнікі прэзентацыі выказалі меркаванні-пажаданні аб партнёрскім супрацоўніцтве з прыватнымі асобамі і арганізацыямі (у тым ліку і бібліятэкамі, якія захоўваюць у сваіх фондах і калекцыях кніжныя помнікі, што маюць непасрэднае дачыненне да гістарычна беларускіх земляў). «Буквар» жа будзе атрымліваць як падарунак і ўзнагароду пераможцы гуманітарных алімпіядаў і конкурсаў. Гэта мусіць спрыяць развіццю вывучэння гуманітарных навук і кніжнай справы.

Наста КАДЫГРЫБ
Фота аўтара

Адбыўся чарговы Дзень беларускага пісьменства. Мне ж хочацца нагадаць, што яшчэ ў старажытнасці нашыя продкі імкнуліся да асветы. Ужо з IX ст. на ўсходнеславянскіх землях шырока распаўсюджваецца пісьменнасць на аснове кірылічнага алфавіта. Ён быў распаўсюджаны ў 863 г. братамі Кірылам і Мяфодзіем для старабалгарскай мовы, але распаўсюдзіўся сярод многіх славянскіх народаў. На тэрыторыі сучаснай Беларусі засталася няшмат помнікаў пісьменнасці, большасць з іх — унікальныя рэчы.

Браслаўшчына, якая з XI ст. была парубежжам Полацкага княства, мае шмат выяўленых знаходак, што сведчаць пра адукаванасць мясцовага насельніцтва. У самім Браславе на Замкавай гары знойдзены жалезныя пісалы-сцілы XII–XIII стст., што сведчыць пра наяўнасць тут адукаваных людзей.

У 2002 г. у мястэчку Друя быў выяўлены Барысаў камень з крыжом і надпісам XII ст. Ён — каштоўнейшы помнік эпиграфіцы — каменная пісьма, помнік ранняга перыяду хрысціянства на нашых землях. Яго адкрыў і замаляваў яшчэ ў 1930-х гг. даследчык Аляксей Сапуноў, але ён апынуўся на дне Заход-

Помнікі пісьменства Браслаўшчыны

няй Дзвіны і доўгі час лічыўся страчаным. Гісторыкі звязваюць яго з'яўленне з полацкім князем Барысам Усяслававічам, які мог уладарыць у другое і трэцяе дзесяцігоддзе XII ст. Паводле летапісных звестак вядома, што ў 1128 г. у Полацкім княстве лятаваў голад, выкліканы няўродам. Магчыма, у гэты час і загадаў князь на вялізных і адметных валунах высекчы крыжы і словы-заклінанні: «Господи помози рабу своему Борису». Паводле іншых меркаванняў, вялізарныя валуны ў дахрысціянскі перыяд выкарыстоўваліся язычнікамі для абрадаў. І дзеля барацьбы з перажыткамі паганства князь Барыс мог загадаць «пераабсталяваць» святыні ў хрысціянскія.

Адной з самых цікавых знаходак на Браслаўшчыне з'яўляецца праселка са старажытнаславянскім надпісам «ДЭ ПРАСЛ» з вострава Замак на возеры Дрысвяты. Выраб датуецца XI–XIII стст. Надпіс яскрава сведчыць аб адукаванасці мясцовага насельніцтва, яго вы-

сокім культурным узроўні. Дрысвяцкая знаходка пашырае геаграфію эпиграфічных помнікаў на тэрыторыі Беларусі і далучае Браслаўшчыну да іншых раёнаў, дзе былі выяўленыя аналагічныя рэчы. Так умацоўваецца выснова аб шырокім распаўсюдзе пісьменнасці сярод нашых продкаў.

У адным з жнівеньскіх нумароў «Краязнаўчай газеты» артыкул Сяргея Васільева «Шведская Дзісна» ўтрымліваў звесткі пра знаходкі з Маскавіцкага гарадзішча, якія сведчаць аб прысутнасці варагаў на тэрыторыі Паазер'я. Акрамя пацверджання факта прысутнасці старашведскай культуры ў гэтым куточку Беларусі, знаходкі з'яўляюцца сярэднявечнымі помнікамі пісьменства. Косткі з малюнкамі і рунічнымі надпісамі, а таксама некалькі праселак з літарпадобнымі знакамі (сярод якіх ёсць рунічныя і кірылічныя) — найкаштоўныя знаходкі на ўсходнеславянскіх землях, што былі выяўленыя пад час экспедыцыі археолага Людмілы Дучыц.

Рунічныя надпісы ў Маскавічах маглі пакінуць славянізаваныя скандынавы, а можа, гандляры ці воі-найміты.

Найбольш каштоўныя помнікі пісьменства — рукапісныя кнігі. Друйскае Евангелле XVI ст., якое паходзіць з Друі, адносяць да шэдэўраў беларускай рукапіснай кнігі. Евангелле было заказанае Юрыем Андрэевічам Галяншчам для Спаскай царквы ў Друі, аб чым сведчыць укладны запіс: «Року 1590: Раб Божий Юрий Андреевич Голеница збудовавши церковь сию Святого Спаса в месте Друйску надал сию книгу глаголемую Евангелие и при том рызы адамашковые и стихарь атласовый диакошский... и звон один великий а два меньших и крест серебряный и лихтары меди белое и вси образы до той церкви належачые: так тэж и книги розныя писаные».

Кніга мае прыгожа выкананыя шматколерныя застаўкі, мініяцюры. Пад час вайны 1654–1667 гг. Евангелле было вывезенае ў Маскоўскія землі і ўкладзенае казакм «рэйтарскага строю» Міхаілам Дзмітрыевым у Сеніфонтаў манастыр. Захоўваецца ў зборах Расійскай Нацыянальнай бібліятэкі ў Санкт-Пецярбургу.

Такім чынам, Браслаўшчына ў сярэднявеччы мела добра развіты культурны ўзровень. Шматлікія знаходкі папаўняюць калекцыі экспазіцыяў музеяў і робяць іх непаўторнымі.

Ганна БАЗАРЭВІЧ

У тэатры «Зьніч»

У першы месяц восені Беларускі паэтычны тэатр аднаго актёра «Зьніч» адкрывае дваццаць трэці тэатральны сезон!

10 верасня маленькіх глядачоў запрашаюць на монаспектакль-сустрэчу «**Вясёлая каруселя**». Спектакль прысвечаны цудоўнаму беларускаму паэту Артуру Вольскаму. У ім выкарыстаныя яго самыя ярскія творы. Ларыса Горцава на «чароўнай каруселі» вядзе глядачоў па жыцці і творах паэта. Музыканае суправаджэнне Дар'і Неўмяржыцкай (цымбалы). *Пачатак а 15-й.*

Увечары ўвазе глядачоў прапануецца монаспектакль «**Красёнцы жыцця**» паводле паэмы Якуба Коласа «Новая зямля». Паэма з'яўляецца сапраўднай і надзвычай каштоўнай энцыклапедыяй народнага жыцця. Галоўны герой Міхал нарадзіўся, вырас і жыў на зямлі, якую не проста разумее і любіць – якой дышаў, з якой зрадніўся, якую б жадаў назваць сваёй. Але няўмольны лёс наканавану іншае. Цяжкай была дарога гэтага чалавека, аднак ён да самага апошняга не губляў веры ў шчаслівы зыход. Мара аб сваёй «новай зямлі» не пакідала яго ні на імгненне, і ён перадаў яе нам, сваім нашчадкам, як любоў, як вечны завет... Выканаўца – Алесь Кашпераў. *Пачатак а 19-й.*

12 верасня – романтичная монаопера «**Адзінокі птах**», якая распавядае пра жыццё і смерць Адама Міцкевіча. Выканаўца – лаўрэат міжнародных конкурсаў Андрэй Марозаў, лібрэта Галіны Дзягілевай. *Пачатак а 19-й.*

13 верасня – «**Маленькі анёлак**» філасоф-

ская казка паводле вершаў Кармэн Барнос дэ Гаштольд для самых удзячных глядачоў. Выканаўца – Раіса Астрадавіна. *Пачатак а 15-й.*

Увечары гэтага ж дня глядачам прапануецца паэтычны монаспектакль «**Не праклінай, што я люблю**» паводле вершаванага рамана Ніла Гілевіча «Родныя дзеці». Гэты твор сучасны і актуальны. Яго героі ставяць сабе, жыццю зусім няпростыя пытанні. На некаторыя з іх дзядзецца адказаць усім нам, родным дзецям беларускай зямлі. Выканаўца – Мікалай Лявончык, музыканае суправаджэнне Дар'і Неўмяржыцкай (цымбалы). *Пачатак а 19-й.*

17 верасня на сцэне лялечны монаспектакль «**Граф Глінскі-Папялінскі**». Незвычайная гісторыя адбылася з сябрамі – хлопцам Марцінам і катом Максімам. Пасля розных прыгодаў і дзякуючы разумным паводзінам ката хлапчук ператварыўся ў Графа Глінскага-Папялінскага. Выканаўца – Вячаслаў Шакалідо. *Пачатак а 15-й.*

Увечары – музыкана-паэтычны спектакль «**У краіне светлай...**». Інсцэніроўка складзеная з вядомых твораў М. Багдановіча. Але ў спектаклі паэт паўстае невядомым. У аснове сюжэта «Апокрыф», які можна лічыць своеасаблівым паэтычным Евангеллем. Драматургія спектакля рухае нечаканасць настрояў, рытм ствараюць песні, якія яшчэ больш раскрываюць розныя праявы памкненняў паэта. Выканаўца – Вячаслаў Статкевіч, музыканае суправаджэнне Сяргея Сарокіна (гітара). *Пачатак а 19-й.*

Спектаклі праходзяць у Тэатральнай зале культурнага цэнтра касцёла Св. Сымона і Св. Алены. Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па мінскім тэлефоне (017) 331-75-53.

(Працяг. Пачатак у № 32)

У што верылі нашыя продкі?

Са шматлікай колькасці крынічак Новага Дзедзіна і наваколля набажэнствы праходзіла толькі каля Бяздоннага калодзежа адзін раз на год. Хутчэй за ўсё, нашыя продкі маліліся каля гэтай крынічкі ў мінулым у гэты ж час. Але яны не маглі асвятляць вадзі: для іх Неба, Зямля, Вада былі багамі. Вадзе пакланяліся як жывільнай вільгаці, якую Неба апладняе Зямлю, бо ад гэтага залежаў ураджай. Прасілі яе змыць цяжкасці і нягоды. Людзі самі асвятляліся вадой на Купалле: амываннем здымалі з сябе злыя немачы і хваробы. Хрысціянства ж, якое прышло сюды ў XVI ст., змагалася ў язычніцтвам, двухвер'ем, прыстасоўвалася да старажытных святаў.

Усе народныя (язычніцкія) святы былі звязаныя з рэальным жыццём, навакольнай прыродай. У іх няма нічога прыдуманнага, прынесенага чужой гісторыяй. Для нашых продкаў свет быў адзіным, цэльным, узаемазвязаным. У рэлігійных уяўленнях не было ніякага пекла, затрунних пакутаў душы, гвалтавання. Яны верылі ў таемныя стасункі душы з прыродай.

Абаронцай чалавечага дабрабыту ўсходніх славянаў была багіня Мокаш. Але якія плямёны прынеслі нам гэтае бажаство? Першапачаткова яго называлі Макос, Мокас (tokos, mocos) – бажаство арыскіх плямёнаў осаў, якія ўваходзілі ў вялікі «мак» (акі ў саюзе з народамі М – кімеры-камары – XV ст. да н.э.) з прыходам гунаў (V ст.), калі з'явіліся плямёны, якія шапялявілі, шушукалі, гундосілі, гнусавілі – паступова і прышла назва Мокаш.

У розны час і ў рознай мясцовасці Мокаш займала розныя паважнасці культывыя ўзроўні: на пачатку яна валадарыла над усім Белым Светам (Сусветам), пасля стала апякункай урадлівасці, вадзі, чалавечага дабрабыту, багацця, апякункай жаночай працы, дзязвоцкага лёсу. Пазней да яе функцыяў далучылі замовы, варажбу і сувязь са светам памерлых. Мокаш апякала душы памерлых, што жылі ў вадзе, гаючых крыніцах... Апошняя вераванне захавалася і да нашага часу. Прыкладна з XII ст. намаганнямі святароў культ багіні Мокаш быў выціснуты грэчаскай святой Параскевай (Параскева Пятніца).

Хрысціянства прыйшло ў свет як пратэстна-эмансіпатарскае вучэнне, якое выкарыстоўвала і прыцягвала для сваіх патрэбаў кіруючыя колы (спачатку міжземнаморскія, а пасля еўрапейскія і сусветныя), зрабіўшы яго інструментам для ўтрымання пад кантролем «маленькага чалавека», галоўным чынам знутры.

Але мы зараз у немалой ступені язычнікі, а не рэлігійныя інтэрнацыяналісты. Інтэрнацыяналізм (рэлігійны, пралетарскі) – ёсць сціранне гістарычнай памяці народа, забойства нацыі. Без гістарычнай памяці любы народ губляе свой твар, дэградуе і становіцца непрыкметным сярод іншых народаў.

Фота Таццяны ПАДЛІПСКАЙ

(Працяг на стар. 8)

Сабралі ў скансэне тры Спасы

Паласавацца асвечанымі пачастункамі – пладзі новага ўраджая матушны-зямелькі – нядаўна запрасіў Беларускі дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту. Тут зладзілі свята з прыгожай назвай «Спасаўка-ласаўка», як у народзе называюць Успенскі пост, што доўжыцца з 14 па 28 жніўня і аб'ядноўвае прысвечаныя Госпаду Ісусу Хрысту тры святы: 14 жніўня – «макавы», «мядовы» Спас, «Спас на вадзе»; 19 – «яблычны»; 29 – «хлебны», «арэхавы», «Спас на палатне».

палатно. Сувоі везлі на кірмаш прадаваць.

Запрошаны ў музей на свята праваслаўны святар іерэй Антоній Пшанічны распавёў пра Успенскі пост, традыцыі праваслаўнай царквы, забарону ўжывання садавіны да хрысціянскага свята Праабражэння Хрыста. Пасля ўрачыстага набажэнства ён асвятіў мёд, садавіну, арэхі, бабовыя, хлеб, вадзі.

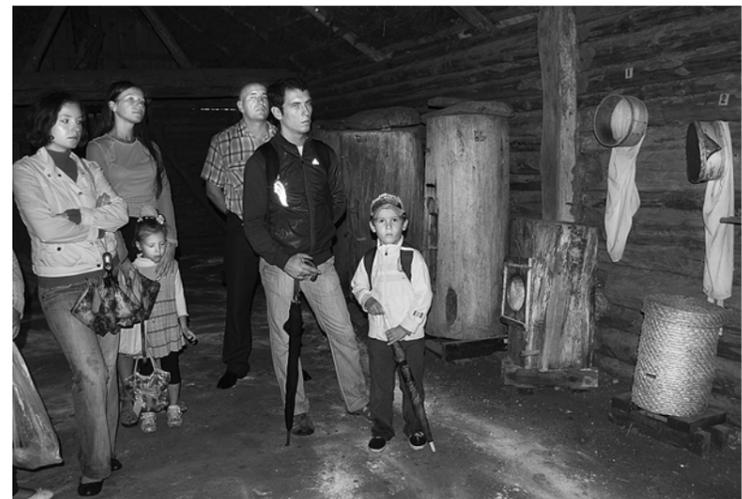
Госці музея прынялі ўдзел у абрадавай дзеі «Абыход двароў», пад час якой гаспадары пазнаёмілі з народнымі традыцыямі, звязанымі са святам, пачаставалі асвечанымі дарамі і гарбатай з мёдам.

У сялянскай сядзібе музейнага сектара «Падняпроўе» навуковы супрацоўнік Ігар Іваноў правёў экскурсію па выстаўцы «Пчылярства на Беларусі». Наведнікі пачулі падрабязны аповед пра значэнне мёду як падатковай адзінкі, пра этапы гісторыі прыручэння пчолаў ад бортніцтва (калі скарыстоўвалі калоды) да рамавага пчылярства з выкарыстаннем вулля Пракаповіча, пазнаёміліся з прыладамі пчыляроў і з прыстасаваннямі абароны ад мядзведзяў.

Пад час свята можна было атрымаць заахвочвальны падарунак за ўвагу, кемлівасць і спрыт у выкананні заданняў музейнай гульні «Спасцігні Спас», паўдзельнічаць у конкурсе дзіцячага малюнка «Баровачкі», набыць сувеніры ад майстроў, пачаставацца стравамі нацыянальнай кухні ў «Беларускай карчме».

15 верасня музей запрашае ўсіх на чарговую імпрэзу: пад адкрытым небам пройдзе вялікі музычны, ужо чацвёрты, фолк-фэст «Камяніца», заснаваны ў 2009 годзе дзеля прапаганды традыцыйнай культуры. Для глядачоў у нацыянальных касцюмах традыцыйна вольны ўваход.

Наш кар. Фота Наталі КУПРЭВІЧ

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

Ікона Параскевы Пятніцы

На шчасце, мы не спяшаемся падстаўляць шчаку, аддаваць камусьці апошнюю вопратку, не ўзрушваемся любоўю да сваіх ворагаў. Мы ўсёй душою прывязаны да родных мясцінаў, мы – увасабленне прыроды гэтых мясцінаў, а гэта прыкмета арыскіх народаў – земляробаў, рамеснікаў, а не качэўнікаў. У старажытных вераваннях нашых продкаў лічылася, што душы памерлых дапамагаюць нашчадкам, якія тут

жывуць. Напэўна, гэта і зараз захоўваецца ў падсвядомасці. Мы заўсёды цягнемся ў родны куток, дзе «дым отечества нам сладок и приятен».

Можа, пагэтану хрысціянства не змагло вынішчыць у нашых продкаў Радаўніцу – найстаражытны рытуал. А памяць пра продкаў з'яўляецца сувязноў ніткаю паміж мінулым і сучасным, а праз сучаснае – з будучым.

Макаўе ў Дзедзіне

А вось як адзначалі гэтае свята ў Новым Дзедзіне ў недалёкім мінулым. Да Макаўя імкнуліся пасадзіць проса, каб зварыць кашу. А калі яно яшчэ не паспела, то выбіралі найбольш спелыя каласкі. Пасля прасяныя снапы абівалі праннікам, веялі па ветры – аддзялялі мякіну. Ачышчанае зерне сушылі, таўклі ў ступе, пылалі ў начоўках (адвевалі ад шалупіння). З атрыманай крупы варылі кашу ў печцы.

У Дзедзін у гэты дзень прыходзілі госці з іншых вёсак, на стале для частання мусілі быць яешня са шкваркамі, прасяная каша з малаком і бліны – старажытныя язычніцкі сімвал Сонца і памінальнае ежа. Але ў пасляваеннай разрусе не ва ўсіх людзей быў такі стол.

Да Макаўя рыхтавалі і Бяздонны калодзеж. Актыўнасць у гэтым правілі: К.Е. Скоцкі, П.Т. Малдаванаў, С.П. Скоцкі: ачышчалі паверхню вады ад лісця, пракошвалі сцэжкі, абрубалі галінкі, што заміналі праходу. Вакол калодзежа былі выкладзеныя дошкі, на якіх стаялі людзі (глеба вакол студні вільготная і слізкая). У вусце крынічкі апускалі крыж. Я памятаю, як гэта рабіў Канстанцін Еўдакімавіч Скоцкі. Крыж быў выраблены з асіны і меў памеры 30х60. Да вертыкальнай вярэвочкі быў прывязаны камень, што не дазваляў крыжж ўсплываць. У вадзе крыж прымаў вертыкальнае становішча і на чорным фоне дна як бы свяціўся. Плоскасць крыжж размяшчалася ў накірунку поўнач-поўдзень.

Раніцай 14 жніўня нехта з мужыкоў запрагаў каня. На фурманку сядалі дзяўчаты і ехалі ў Куляшоўку праз Пажэньку, Рудчы, Аўрамаў вугал. У Куляшоўскай царкве пасля ранішняй службы бралі іконы, дзяўчаты на руках неслі іх у Новы Дзедзін. Вялікія іконы неслі ўдвох. Гэты дзевяцікіламетровы шлях нялёгка прайсці, таму людзі мяняліся. Пасля вайны ў гэтым хрэсным ходзе стала ўдзельнічалі П.В. Панцохова, Н.Г. Захарчанкава, М.М. Собалева, М.П. Паўлючэнка. На шляху ўдзельнікі спыняліся некалькі разоў, святар чытаў трапар, а пеўчыя спявалі хорам. Куляшоўцы памятаюць сваіх пеўчых: М.М. Ганжажару, У. Мяльнова, А.Г. Саўчанка, Е.М. Раўкову, М.М. Ганжажару валодала вельмі моцным, высокім голасам, які заўсёды выдзяляўся ў хоры. Прыцягвалі ў хор і падлеткаў, дзе добра спявала Тамара Плотнікава. Пасля вайны дзяканам у Куляшоўскай царкве быў Ягор Філіпавіч Шванько па мянушцы Гурок, старастам быў Васіль Іванавіч Марозаў. У Новы Дзедзін, каб падзівіцца на хрэсны ход, прыезджалі з розных вёсак, у тым ліку з Шумацкага раёна Смаленскай вобласці, пешкі прыходзілі з Пярэвашна (30 км ад Дзедзіна). Бабулькі ішлі басанож, несучы боты на кірку за плячыма. Абувалі ва Узроўі, некаторыя прыводзілі дзяцей. Трэба адзначыць, што ў 1930-я гг. царква ў Куляшоўцы была закрытая, набажэнствы не праводзіліся і каля Бяздоннага калодзежа. А да гэтага на Макаўя тут былі і вялікія кірмашы, выязджаў нават магазін. Гандлявалі неабходнымі сельскагаспадарчымі таварамі: хамуты, косы, сярпы і інш. Некаторыя гаспадыні гандлявалі яблыкамі, іншай агароднінай.

Віталь МАХАНЬКО,
в. Новы Дзедзін Клімавіцкага раёна
(Заканчэнне будзе)

Верасень

17 – Максім Танк (Яўген Іванавіч Скурко; 1912, Мядзельскі р-н – 1995), народны паэт Беларусі, грамадскі дзеяч, акадэмік НАН Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1948), Літаратурнай прэміі імя Янкі Купалы (1959), Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Янкі Купалы (1966), Ленінскай прэміі (1978), Літаратурнай прэміі імя А. Фадзеева (1980), Герой Сацыялістычнай Працы – 100 гадоў з дня нараджэння.

17 – Калеснік Уладзімір Андрэевіч (1922, Карэліцкі р-н – 1994), крытык, літаратуразнаўца, празаік, заслужаны работнік вышэйшай школы Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Якуба Коласа (1980) і Літаратурнай прэміі імя І. Мележа (1994) – 90 гадоў з дня нараджэння.

17 – Дзяргай Сяргей Сцяпанавіч (1907, Мінск – 1980), паэт, перакладчык, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Янкі Купалы (1964) – 105 гадоў з дня нараджэння.

19 – Суходольскі Януар (Ян) Іванавіч (1797, Гродна – 1875), беларускі жывапісец-баталіст, удзельнік паўстання 1830–1831 гг.; частка яго карцінаў захоўваецца цяпер у Гомельскім краязнаўчым музеі – 215 гадоў з дня нараджэння.

20 – Каўка Аляксей Канстанцінавіч (1937, Чэрвеньскі р-н), вучоны-гісторык, літаратуразнаўца, грамадскі дзеяч – 75 гадоў з дня нараджэння.

21 – Мірановіч Пётр Тамашавіч (1902, Краслаўскі пав. – 1990), беларускі жывапісец – 110 гадоў з дня нараджэння.

22 – Коласаўскі заказнік (Стаўцоўскі р-н; 1972) – 40 гадоў з часу заснавання.

27 – Палонскі Самуіл Уладзіміравіч (1902, Вінніцкая вобл. – 1955), кампазітар і харавы дырыжор, заслужаны артыст Беларусі – 110 гадоў з дня нараджэння.

27 – Кажадуб Аляксандр (Аляксандр) Канстанцінавіч (1952, Ганцавічы), пісьменнік – 60 гадоў з дня нараджэння.

28 – Клімакоў Яўген Віктаравіч (1952), дзеяч тэатра лялек, дырэктар Беларускага дзяржаўнага тэатра лялек, заслужаны дзеяч культуры Беларусі – 60 гадоў з дня нараджэння.

30 – Зоська Верас (Сівіцкая-Войцік Людвіка Антонаўна; 1892–1991), беларуская пісьменніца, публіцыстка, мемуарыстка, выдавец, грамадска-культурная дзяячка – 120 гадоў з дня нараджэння.

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 32

Уздоўж: 1. Асветнік. 4. Гудагай. 8. Такт. 9. Ранг. 11. Падарожжа. 12. Вёска. 14. Шляхі. 16. Ноты. 17. Сцяг. 20. Гонар. 21. Рыцар. 26. Узнясенне. 28. Двое. 29. Баян. 30. Дыялагі. 31. Прыслоўе.
Упоперак: 1. Астравок. 2. Вока. 3. Нёман. 5. Дзяжа. 6. Адам. 7. Ліра. 10. Геніюш. 13. Кантата. 15. Лакцяны. 18. Пагляд. 19. «Вяртанне». 22. «Дзіва». 23. Ясак. 24. Аналы. 25. Росы. 27. Чало.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МАСЛАВА Галі Сямёнаўна (26.2)(10.3). 1904, Казань – 14.12.1991) – руская этнограф, доктар гістарычных навук (1963). З 1935 г. навуковы супрацоўнік Музея народаў СССР (Ленінград, цяпер Санкт-Пецярбург), з 1947 г. у Інстытуце этнаграфіі АН СССР. Аўтар працаў «Народнае адзенне рускіх, украінцаў і беларусаў у XIX – пачатку XX ст.» (1956), «Народнае адзенне ва ўсходне-славянскіх традыцыйных звычаях і абрадах XIX – пачатку XX ст.» (1984) ды інш. Даследавала агульныя рысы і своеасаблівае народнае адзенне, арнаменту народнай вышывкі беларусаў, рускіх і ўкраінцаў, абрадавыя функцыі народнага адзення ўсх.-слав. народаў, яго гісторыю, сацыяльную сімваліку і эстэтычныя рысы.

На матэрыялах адзення вывучала таксама гіст.-культурныя сувязі беларусаў з рускімі і ўкраінцамі, этнічныя працэсы ў СССР.
МАСЛЕНІЦА – старажытнае перадвеснае свята ў славянскіх народаў, звязанае з культурай прыроды (адраджэннем пладаносных сілаў зямлі). Лакальная назва масленка, сырніца. Асноўная накіраванасць абраднасці – провады зімы, паскарэнне прыходу вясны, забеспячэнне багатага ўраджаю і дастатку ў хаце. Святкавалі некалькі дзён. У вёсцы масленіца звычайна пачыналася ў чацвер.

Царква прымеркавала свята на нядзелю перад Вялікім постам. На масленічным тыдні ў дзень святаго Уласа ў некаторых мясцінах Беларусі аб'язджалі маладых коней і валоў. У гэты ж дзень моладзь наладжвала гушканне на арэях (магічны сэнс гушкання – каб лён доўгім рос), каталася на санках, спявала масленічныя песні. Тэматыка іх працоўна-земляробчая, а таксама жартоўна-побыватая і гарэзліва-любоўная. На тэрыторыі Беларусі на масленіцу адведвалі бабку-павітуху. Існаваў звычай цягання хлопцамі «калодкі» па сяле з абавязковым заходам у хату, дзе была стала дзяўчына, якая павінна была пачаставаць іх. Не прыпыніцца з «калодкаю» перад хатаю дзяўчыны лічылася знявагай для яе. Вядомыя і іншыя звычаі. У панядзелак на масленічным тыдні збіраліся жанчыны, прыязвалі да «калодкі» адзін канец папрузкі ці пояса, а другі – да халастага хлопца, які сустраўся ім, як бы ў пакаранне за тое, што ён не ажаніўся за мінулы мясец (перыяд пасля калодкі). Калі хлопец не хацеў цягаць «калодку» за сабою ўвесь дзень, ён мусіў адкупіцца. Тое ж адбывалася і з дзяўчатамі.

Заканчвалася масленіца «запускамі» («запустамі») на малочнае. У нядзелю, калі арганізаваліся «запускі», на вярхоў гатавалі толькі малочныя стравы, сярод якіх важную ролю адыгрывалі сыр, масла, тварог з малаком. На масленіцу абавязкова пяклі масленічныя бліны.

Напрыканцы XX ст. традыцыі масленіцы пачалі ўсё часцей скарыстоўваць у святкаванні «провадаў зімы».

Выбухоўкі

З выпускаў навінаў мы шмат чуюм пра выбухі ў розных кутках свету. На шчасце, такая сітуацыя для Беларусі – не паўсядзённая. Але асноўныя звесткі трэба ведаць і нам.

Ні ў якім разе не спрабуйце самастойна абясшкодзіць выбуховае прыстасаванне, пакіньце гэта спецыялістам. Пра небяспеку выбуху можна даведацца па такіх прыкметах:

– нявядомы скрут або дэталі у машыне ці званку;
– рэшткі розных матэрыялаў, нетыповых для дадзенага месца;

– нацягнуты дрот або шнуры;
– правады ці ізаляцыйная стужка, што звісаюць з-пад машыны;

– на лецішчы – участкі, што вылучаюцца высахлай ці ўзрытаю глебаю;

– у кватэры – сляды рамонт, участкі з парушанай афарбоўкай, паверхня якіх адрозніваецца ад агульнага фону;

– чужая сумка, заплечнік, каробка, які-небудзь прадмет, што аказаліся паблізу вашай машыны.

Асаблівай увагі патрабуюць падазроныя каробкі, сумкі ў метро, кінатэатры, на мітынгі ці іншым масавым мерапрыемстве. Заўважыўшы такія рэчы, тэрмінова паведамляйце пра іх міліцыі ці іншай службовай асобе. Ні ў якім разе не дакрайнайцеся да знаходкі, не падыходзьце самі і не падпускайце да яе іншых людзей, пазбягайце панікі.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС Г. Мінска